

Кишиневскія Епархіальныя відомості. – 1898. - № 20. – С. 662-665; 13. Чучко М. К. Дерев'яні церкви Хотинщини XVIII-XIX ст.: архітектурні традиції та впливи // Друга Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців "Національні та етносоціальні процеси в Україні". Матеріали. – Чернівці, 1997. – С. 99-101; 14. Щербаківський Д. Українське мистецтво. – Вип. II. Буковинські і галицькі дерев'яні церкви, надробні і придорожні хрести, фігури і каплиці. – Київ – Прага: Український громадський видавничий фонд, 1926; 15. Grigoraș N., Carpoșu I. Biserici și manastiri vechi din Moldova. – București: Editura miridiane, 1971; 16. Sfanta Manastire Putna / ed. Ingrida de Centrul de Cercetare Documentare "Ștefan cel Mare". – Putna: Mitropolitul Iacov Putnianul, 2010; 17. Șlapac M. Cetati medieval din Moldova (mijlocul sec. al XIV-lea). – Ch: Arc, 2004.

Олег ШИЛЮК (Чернівці)

**МАТЕРІАЛИ ПРО ПОСТАТЬ ГЕТЬМАНА
П.К. САГАЙДАЧНОГО
ТА ХОТИНСЬКУ ВІЙНУ 1621 Р. У ФОНДАХ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЧНУ**

Його сучасник пише: «І взагалі це був чоловік великого духа, що шукав безпеки, легковажив життям, у бій ішов перший, відходив останній, усе меткий, усе діяльний. У таборі був сторожкий, мало спав і не запивався як воно водилося в козаків. На нарадах був обережний і в усяких балачках дуже маломовний» (Яков Собеський). «Чоловік великої ініціативи, талановитий полководець і добрий організатор» – додає про нього Володимир Антонович, український історик, етнограф.

Про Петра Сагайдачного написано чимало спеціальних праць і художніх творів. Про нього йдеться практично в усіх підручниках з історії України, де тією чи іншою мірою висвітлюється минуле нашого народу першої чверті XVII століття.

Одним з перших істориків і археографів, хто безпосередньо звернувся до постаті П. Конашевича-Сагайдачного, був Д. Бантиш-Каменський (1788-1850). «Наукове вивчення особи гетьмана Сагайдачного та його діяльності, – зазначав академік М. Василенко, – почалося в першій чверті XIX століття, і Бантиш-

Каменський був першим, хто в «Истории Малой России» зібрав разом всі відомі факти про нього».

Належним чином діяльність гетьмана оцінена і в дослідженнях М. Максимовича (1804-1873), В. Антоновича (1834-1908), М. Грушевського (1866-1934) та ін., їхні праці про походження козацтва, формування Запорозького війська, його бойове мистецтво й сьогодні залишаються найгрунтовнішими, найбільш фактологічно наповненими. Значно розширити наукові пошуки дає змогу комплекс джерел як архівних, так і опублікованих.

Наукова бібліотека Чернівецького національного університету є однією з найстаріших і найцінніших бібліотек України. Особливий історичний шлях, який пройшла ця книгозбірня за останні 155-років від Крайової до Наукової бібліотеки Чернівецького університету, наклав свій відбиток на специфіку та оригінальність її фондів.

20 квітня 1851 р. в Чернівцях відбулися збори ініціативної групи зі створення Крайової бібліотеки. Відкриття бібліотеки відбулося 29 вересня 1852 р. З часом бібліотека розмістилася у невеличкому приміщенні на Панській вулиці 41 (нині – вул. О. Кобилянської).

На початку 70-х років XIX ст. перед Чернівцями постала цілком реальна можливість стати університетським містом. Для втілення цієї мрії в життя Відень поставив перед Чернівцями ряд вимог, однією з яких була згода виконавчого відділу крайового сейму на підпорядкування Крайової бібліотеки університетові. 4 жовтня 1875 р. бібліотека пережила своє друге народження. Віднині її двері відчинилися перед читачами уже в ранзі університетської. Все майно Крайової публічної бібліотеки було передано університету. За інвентарним обліком фонд нараховував понад 15,5 тис. примірників

Уряд виділив кошти на придбання необхідної літератури для навчання студентів. За ці кошти закупили декілька приватних бібліотек у Мюнхені, Лінці, Празі, Відні та інших містах. Наприкінці 1875 р. університетська книгозбірня нараховувала у своїх фондах понад 31 тис. томів. Залишив власний слід в історії бібліотеки і перший ректор Чернівецького університету Костянтин Томашук. Завдяки подарункові його вдови свого часу утворено окремих відділ фонду під номером 91 «Бібліотека Томашука». Слід

згадати і про дар його величності цесаря Франца Йосифа. Значна кількість наукових та науково-методичних праць викладачів чернівецьких реальних шкіл, гімназій та університету займали гідне місце на полицях книгозбірні. Серед них варті уваги праці видатних істориків, Раймунда Фрідріха Кайндля, Йоганна Полека, Фердинанда Ціглауера, знавців слов'янської філології Омеляна Калужняцького, Степана Смаль-Стоцького, румунського мовознавця Секстіла Пушкаріу, математика Ганса Гана, правознавця Євгена Ерліха та багатьох інших відомих науковців.

Приєднання Буковини до складу Румунії у 1918 р. привело до змін у багатьох галузях суспільного життя краю. 12 вересня 1919 р. ухвалено декрето-закон про румунізацію Чернівецького університету. Згідно до закону № 5089 від 27 листопада 1922 р. бібліотека отримувала безкоштовно по два примірники друкованої продукції всіх видавництв Румунії. Крім того, до неї надходило багато цінної літератури з-за кордону, зокрема з Франції, Італії, Німеччини, СРСР та ін. Надсилалися й видання Ліги Націй. За своїм багатством фонди університетської книгозбірні посідали друге місце в Румунії, поступаючись лише фондам бібліотеки Академії Румунії.

Постановою Раднаркому УРСР від 13 серпня 1940 року, після встановлення Радянської влади на Буковині, Румунський університет перейменовано на Чернівецький державний університет з українською мовою навчання. Радянський уряд виділяв великі кошти на придбання літератури. В 1945-1952 рр. бібліотека Чернівецького університету одержувала безкоштовний обов'язковий примірник.

Цей невеличкий історичний екскурс, яскраво ілюструє, як за понад півтора столітню свою історію у фондах бібліотеки було зібрано унікальну колекцію видань. В 1986 році створюється відділ рідкісних та цінних книг. У 2002 році „Фонд рукописів, стародруків, рідкісних видань” та фонд „Буковінензія” Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича визнано науковим об'єктом, що становить національне надбання (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 472-р від 19 серпня 2002).

У фондах Наукової бібліотеки ЧНУ є видання ХІХ – поч. ХХ століття, які тією чи іншою мірою стосуються особи гетьмана Петра

Конашевича-Сагайдачного та Хотинської війни 1621 р. Слід зауважити, що мова не йде про факсимільні чи інші перевидання книг того часу, а лише про оригінали. Дані документи цікаві не лише як матеріали про Хотинську війну, але і як джерела з історії Буковини, Чернівецького університету, видавничої справи в Чернівцях тощо. Зокрема хотілось би акцентувати увагу на наступних виданнях:

1. Бантыш-Каменский Д.Н. **История Малой России Часть I. От водворения славян в сей стране до присоединения оной в 1654 г. к Российскому государству.** – Издание третье. – М.: Тип. Н. Степанова, 1842

В Главе XII Гетманъ Конашевичъ-Сагайдачный. Нравъ его, знамените подвиги против невърныхъ. (С.162-173).

Печатки – Бібліотека головна у Варшаві. Бібліотека Варшавського Імператорського університету. Також у фондах є видання з першого – 1822р. і до четвертого – 1903р. С-Петербург, Київ, Харків.

2. **Мемуари относящиеся к истории Южной Руси.** – Вип.2. 1-я пол. XVII ст. – Под ред. В.Антоновича. – Киев, 1896.

История Хотинского похода Якова Собеского 1621. – С. 40-125.

За відомостями Третьякова («Історія війни Хотинської 1621р». – Львів, 1889. – пол. мова.) відомо про 10 самостійних щоденників Хотинського походу – 4 анонімні і 6 авторських, з яких щоденник Якова Собеського (сеймовий комісар польської армії) найбільш повний і ґрунтовний.

3. Антонович В.Б., Бец В.А. **Исторические деятели юго-западной России в биографиях и портретах.** – К. : тип. КУ, 1883 г. – 110 с., 18 л. илл.

Петро Конашевич Сагайдачный (С. 1-5).

Портрет Сагайдачного из коллекции портретов Киевской Духовной Академии.

Изображение Сагайдачного из сочинения «Вирши на смерть Гетьмана Сагайдачного» Киев 1621 года.

По колекції Василя Тарновського, відомого київського мецената. На основі його колекції старожитностей в 1902 р. в Чернігові відкрито Музей української старовини.

4. **Бесіди про часи козацькі на Україні.** Чернівці: друкарня товариства «Руска Рада», 1897. – 160 с. (Антонович В.)

Штамп «Ограниченого пользования»

Про Сагайдачного в главі третій (С. 35-45)

Примітки до історії козащини з приводу книжки: Бесіди про часи козацькі на Україні, Чернівці, 1898, с.159. // Грушевський М. **Розвідки і матеріали до історії України-Руси. Ч.ІІІ.** – Львів: друкарня НТШ, 1900. (міститься невеличка характеристика політики Сагайдачного)

Може кого здивує, що я присвячую спеціальну статтю в науковому часописі невеликій популярній книжці. Але є велика різниця між популярною компіляцією, позбавленою всілякої оригінальності, і зробленої спеціалістом популяризацією наскрізь самостійних результатів його власних студій... масмо в ній результат наукових студій ученого і мусимо рахуватися з нею не менше, як и вони були висловлені е в книжці на 10 аркушів... а в грубих волю мінах...

...а мої уваги прошу автора прийняти як доказ моєї уваги до його праці і поважання до його наукових студій...

5. Грушевський М. **Історія України-Руси. Том VII Козацькі часи – до р.1625.** Київ – Львів, друкарня П. Барського, 1909.

Сагайдачний і його політика – С.370-379.

Хотинська кампанія – С.467-490.

Література до історії козащини 1620-1625р. – С.588-590. (дуже детальний аналіз джерел по цьому періоду, особливо польськомовних).

Дане видання знаходилося в бібліотеці Русинського (українського) семінару Чернівецького університету за австрійський період. В румунський період – в бібліотеці Славістичного семінару.

6. Грінченко Б. Пісня про Дорошенка й Сагайдачного // **Записки Українського Наукового Товариства в Києві.** – Кн.1. – Київ: Перша Київська Друкарська Спілка, 1908 р. – С. 44-71.

Печатка бібліотеки університету австрійського періоду.

Штамп - палітурна майстерня Флоріан Рудзік Чернівці.

7. Каманин И.М. Очерк гетьманства Петра Сагайдачного // **Чтения в историческом обществе Нестора-летописца.** – Кн. 15. – Отд. 2. – Киев: Тип. М.М.Фиха, 1901. – С. 3-32.

Каманин И.М. Материалы к «Очерку гетьманства Петра Сагайдачного» // Чтения в историческом обществе Нестора-летописца. – Кн. 15. – Отд. 3. – Киев: тип. М.М. Фиха, 1901. – С. 123-177.

Дані матеріали характеризують настрої всіх верств населення Київського воєводства в період 1606-1622 р. Для нас найбільш цікавим є уривок листа Леоновича з Любліна до о. Йосифа у Вільно з викладенням змісту листів козацтва, яке вимагало знищення унії і виплати винагороди обіцяної королем (напевно за Хотинську війну) від 15 лютого 1622 р.

На книзі штамп – палітурна майстерня Еміля Канюка.

8. Ригельман А. **Летописное повествование о Малой России и ее народе и козаках вообще.** (Собрано и составлено через труды инженер-генерал-майора Олександра Ригельмана 1785-86 года). – М.: Университетская тип., 1847. – 202 с.

С. 31-38.

Сагайдачний завоював місто Кафу. Похід на Москву. 16-й гетьман Конашевич Сагайдачний. Хотинська битва. Кончина гетьмана Конашевича.

Це видання було подароване Сидором Воробкевичем (письменник, композитор, педагог, художник, православний священник, музично-культурний діяч) своєму брату Григорію (поет) в 1876р.

Згодом – дарунок Осипа Маковея (поет, прозаїк, публіцист, критик, редактор багатьох періодичних видань, педагог та громадсько-політичний діяч) Русинському семінару Чернівецького університету.

9. **Kogalnitchan M.** Histoire de la Dacie, des Valaques transdanubiens et de la Valachie. – **Berlin: Behr, 1854. – 470 с. (на фр.)**

Когелнічану (Kogălniceanu) Михайл (1817-1891) – румунський державний і політичний діяч, історик, письменник.

Про Хотинську битву. – С.263-264.

Штамп що це книга Dr. Alexis Zaloziecki. Олексій Залозецький (лікар), брат Володимира-Сергія Залозецького (громадський діяч, меценат).

Архівні опубліковані джерела

Предсмертне письмо гетьмана Войска Запорозького Петра Конашевича Сагайдачного к Польському королю Сигизмунду III і сыну его Владиславу (марта последних чисел 1622) // **Акты относящиеся к истории Южной и Западной России.** – Т.2. 1599-1637. – С.-Петербург: Типография Едуарда Праца, 1865. – С.72-73

В даному листі гетьман дякує за лікаря, що лікував його рани і відсилав його, а через нього повідомляє короля про утиски поляками козаків і просить звернути його увагу як на це, так і на небезпеку від введення на Русь унії.

Галина ЯЦЕНЮК (Чернівці)

I. САМОЙЛОВИЧ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЧИГИРИНСЬКИХ ПОХОДАХ

Майбутній гетьман Іван Самойлович народився на початку 30-х років XVII ст. в родині православного священника Самійла Самойловича, через що його називали Поповичем [50, с. 27]. Дитинство майбутнього гетьмана припало на епоху повстань проти польсько-шляхетської влади – останні з них вирували у 1637-1638 рр. – і наступний за тим період так званого “Золотого спокою”, коли соціальне й релігійне гноблення українці у Речі Посполитій досягло апогею [57, с 72-73].

Однією з вирішальних подій у його особистому житті став шлюб. У 50-х роках XVII ст. І. Самойлович побрався з Марією Голуб, дочкою Івана Григоровича Голуба-Багатого. Цей шлюб дозволив йому ввійти до кола впливової лівобережної старшини – шурина молодого Самойловича був одружений з онукою Петра Забіли, на початку 1660-х років – генерального судді [42, с. 7].

Свою кар’єру І.Самойлович розпочав сотенним писарем, далі був сотником Красноколядинської сотні на Чернігівщині. З 1669 по 1672 обіймав посаду генерального судді. Як типовий представник української старшини, І. Самойлович, хоча й робив кар’єру на Лівобережній Україні, ставився до Росії з неприязню, будучи при тому ніяк не більшим прихильником Польщі [42, с. 24].